

**ACADEMIA ROMÂNĂ – FILIALA CLUJ-NAPOCA
INSTITUTUL DE ISTORIE „GEORGE BARIȚIU”**

***PROCEDURI JUDICIARE ȘI
ADMINISTRATIVE ÎN TRANSILVANIA
(SEC. XVIII)***

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Coordonator științific:

Prof. univ. Dr. NICOLAE EDROIU

membru corespondent al Academiei Române

Doctorand:

CĂTĂLIN-GEORGE BICHESCU

- 2015 -

CUPRINS

INTRODUCERE	Error! Bookmark not defined.
CAPITOLUL 1 - REPERE ISTORIOGRAFICE ȘI IZVOARE PRIVIND PROCEDURILE JUDICIARE ȘI ADMINISTRATIVE DIN TRANSILVANIA SECOLULUI XVIII	Error! Bookmark not defined.
1.1. Considerații introductive	Error! Bookmark not defined.
1.2. Structurile judiciare și administrative ale Transilvaniei, evoluții și repere cu caracter general, în cadrul istoriografiei abordate	Error! Bookmark not defined.
1.3. Dreptul transilvan feudal și evoluțiile acestuia în istoriografia aferentă secolului XVIII	Error! Bookmark not defined.
1.3. Dreptul transilvan feudal și evoluțiile acestuia în istoriografia aferentă secolului XVIII	Error! Bookmark not defined.
CAPITOLUL 2 - PROCEDURI JUDICIARE DESFĂȘURATE ÎN TRANSILVANIA SECOLULUI XVIII.....	Error! Bookmark not defined.
2.1. Considerații introductive	Error! Bookmark not defined.
2.2. Proceduri judiciare desfășurate sub pretextul întrunirii condițiilor necesare pentru aplicarea procedurii statariale	Error! Bookmark not defined.
2.3. Proceduri judiciare extraordinare – aplicarea procedurii statariale, în baza dispoziției autorității imperiale supreme	Error! Bookmark not defined.
2.3.1. Cadrul legal care a stat la baza aplicării procedurii statariale	Error! Bookmark not defined.
2.3.2. Proceduri judiciare cu caracter statarial, desfășurate împotriva persoanelor care au participat la evenimentele din toamna-iarna anului 1784	Error! Bookmark not defined.
2.3.2.a). Proceduri judiciare statariale desfășurate în comitatul Arad	Error! Bookmark not defined.
2.3.2.b). Proceduri judiciare statariale desfășurate în comitatul Hunedoara	Error! Bookmark not defined.
2.3.2.c). Proceduri judiciare statariale desfășurate în comitatul Cluj	Error! Bookmark not defined.
2.3.3. Proceduri judiciare desfășurate după sistarea aplicării dreptului statarial	Error! Bookmark not defined.
2.3.3.a). Proceduri judiciare desfășurate în comitatul Alba	Error! Bookmark not defined.

2.3.3.b). Proceduri judiciare desfășurate în comitatul Hunedoara	Error! Bookmark not defined.
2.3.3.c). Proceduri judiciare desfășurate în comitatul Cluj	Error! Bookmark not defined.
2.4. Caracteristici și particularități ale procedurilor judiciare analizate	Error! Bookmark not defined.
2.5. Procuratorul și rolul acestuia în procedurile judiciare din Transilvania secolului XVIII.....	Error! Bookmark not defined.
2.5.1. Reper ale cadrului legal ce reglementa activitatea procuratorilor	Error! Bookmark not defined.
2.5.2. Componenta funcției de apărare pe care procuratorii o exercitau în cadrul procedurilor judiciare	Error! Bookmark not defined.
CAPITOLUL 3 - ALTE MODALITĂȚI CONCRETE DE APLICARE A DREPTULUI PUBLIC, ÎN TRANSILVANIA SECOLULUI XVIII	Error! Bookmark not defined.
3.1. Considerații introductive	Error! Bookmark not defined.
3.1.1. Conceptul de „drept public” și componentele acestuia	Error! Bookmark not defined.
3.1.2. Evoluții politico-juridice și consecințele acestora asupra spațiului transilvan...	Error! Bookmark not defined.
3.2. Sentințe de condamnare dispuse în procedura extraordinară desfășurată împotriva conducătorilor Răscoalei din anul 1784.....	Error! Bookmark not defined.
3.2.a). Sentința de condamnare a lui Crișan, din data de 14 februarie 1785	Error! Bookmark not defined.
3.2.b). Sentința de condamnare a lui Horea și Cloșca, din data de 26 februarie 1785.	Error! Bookmark not defined.
3.3. Execuția sentințelor - partea finală a procedurilor judiciare realizate de către autoritatea investită cu competențe judiciare extraordinare...	Error! Bookmark not defined.
3.4. Reper comune ale execuțiilor cu caracter spectaculos, realizate în Transilvania și în spațiul european al secolului XVIII	Error! Bookmark not defined.
CAPITOLUL 4 - PROCEDURI ADMINISTRATIVE ÎN TRANSILVANIA SECOLULUI XVIII.....	Error! Bookmark not defined.
4.1. Considerații introductive	Error! Bookmark not defined.

4.2. *Componente ale procedurilor cu caracter administrativ desfășurate în Transilvania secolului XVIII, repere de analiză și studii de caz.....***Error! Bookmark not defined.**

4.2.1. *Conflictul administrativ dintre Magistratul orașului Bistrița și satele din Valea Rodnei*
Error! Bookmark not defined.

4.2.1.1. *Cadrul general al conflictului de natură administrativ-fiscală***Error! Bookmark not defined.**

4.2.1.2. *Dispoziția privind recenzarea locuitorilor, în vederea aplicării unei noi impuneri fiscale și consecințele acesteia.....***Error! Bookmark not defined.**

4.2.1.3. *Informări cu caracter administrativ.....***Error! Bookmark not defined.**

4.2.1.4. *Măsurile dispuse de autoritățile centrale ale Transilvaniei în vederea cercetării evenimentelor.....***Error! Bookmark not defined.**

4.2.2. *Structura procedurii cu caracter administrativ declanșată prin dispoziția guvernatorului Transilvaniei***Error! Bookmark not defined.**

4.2.2.1. *Caracteristici generale ale procedurilor cu caracter administrativ***Error! Bookmark not defined.**

4.2.2.2. *Elementele componente ale procedurii cu caracter administrativ desfășurată în districtul românesc din Valea Rodnei***Error! Bookmark not defined.**

4.2.3. *O procedură administrativă desfășurată, în comitatul Hunedoarei, privind abuzurile funcționarilor oficiali.....***Error! Bookmark not defined.**

4.2.3.1. *Inițierea procedurii.....***Error! Bookmark not defined.**

4.2.3.2. *Componentele investigației și recomandările privind modul de realizare..***Error! Bookmark not defined.**

4.2.3.3. *Rezultatul investigației derulate în comitatul Hunedoara***Error! Bookmark not defined.**

4.2.3.4. *Măsurile dispuse și propunerile înaintate forurilor administrative superioare***Error! Bookmark not defined.**

CAPITOLUL 5 - ASCULTĂRILE DE PERSOANE, PARTE COMPONENTĂ A PROCEDURILOR JUDICIARE ȘI ADMINISTRATIVE**Error! Bookmark not defined.**

5.1. *Sfera noțiunii de „ascultări de persoane” și componentele acesteia***Error! Bookmark not defined.**

5.1.1. *Caracteristici de ordin general și semnificația noțiunii***Error! Bookmark not defined.**

5.1.2. Evoluții istorice ale ascultărilor de persoane, în spațiul transilvan	Error! Bookmark not defined.
5.1.3. Componente legale ale ascultărilor de persoane	Error! Bookmark not defined.
5.2. <i>Ascultările de persoane - element component al procedurilor oficiale realizate în Transilvania secolului XVIII</i>	Error! Bookmark not defined.
5.2.1. Ascultări de persoane realizate în proceduri cu caracter judiciar	Error! Bookmark not defined.
5.2.1.a). <i>Ascultări ale persoanelor împotriva cărora se desfășurau proceduri judiciare în materie penală</i>	Error! Bookmark not defined.
5.2.1.b). <i>Ascultări de martori realizate în diverse proceduri judiciare</i>	Error! Bookmark not defined.
5.2.2. Ascultări de persoane realizate în proceduri cu caracter administrativ.....	Error! Bookmark not defined.
CONCLUZII.....	Error! Bookmark not defined.
BIBLIOGRAFIE.....	13
ANEXE DOCUMENTARE	Error! Bookmark not defined.

Secolul XVIII a adus în istoria Transilvaniei ample modificări politice, administrative și juridice, cauzate de noile raporturi de putere conturate la sfârșitul secolului XVII în spațiul European sud-estic. Înfrângerea turcilor sub zidurile Vienei, din anul 1683, victoriile austriecilor din anul 1684 și declinul Poloniei din statutul de putere europeană au reprezentat

momente de cotitură, în planul realităților și raporturilor de putere din zonă. Noul statut al Principatului Transilvaniei, amplele modificări preconizate de către noua putere dominantă în acest teritoriu și vechile realități transilvănene, înrădăcinate de-a lungul veacurilor, au generat evoluții interesante începând cu anul 1691, care s-au reflectat pe teritoriul transilvan atât în plan judiciar, cât și administrativ.

O cercetare a procedurilor judiciare și a celor cu caracter administrativ din Transilvania secolului XVIII presupune un demers important, care trebuie să aibă în vedere noile realități politico-militare din această parte a Europei, modalitatea în care s-a realizat instaurarea dominației habsburgice în teritoriul Transilvaniei, precum și raporturile de autoritate dintre puterea imperială și vechile structuri de interese locale, de sorginte feudală. De asemenea, componentele sociale, factorul uman și structura confesională a Transilvaniei sunt elemente importante ale oricărei analize, acestea trebuind să fie înțelese pe deplin, în caz contrar analiza riscând să conducă la unele concluzii greșite.

Evenimentele sociale importante din a doua jumătate a secolului XVIII, generate de Răscoala lui Horea, precum și conflictul de natură administrativ-fiscală dintre satele incluse în districtul românesc din Valea Rodnei și orașul Bistrița, astfel cum acestea se conturează din diverse surse istoriografice și izvoare istorice, ne oferă posibilitatea de a identifica anumite tipuri de proceduri judiciare și administrative, a căror analiză o considerăm a fi importantă, pentru o mai bună înțelegere a acestor realități istorice. Cercetarea nu își propune să identifice noi date sau informații de ordin istoric, ci să analizeze și să interpreteze, dintr-o perspectivă juridică, datele istorice deja existente.

În cadrul Capitolului I – *„Repere istoriografice și izvoare privind procedurile judiciare și administrative din transilvania secolului XVIII”* am încercat să prezentăm câteva repere istoriografice privind subiectul analizat, realizând o trecere în revistă a principalelor izvoare și surse istoriografice pe care le-am utilizat în analiza noastră. Am surprins și câteva dintre evoluțiile structurilor judiciare ale Transilvaniei, pornind de la vechile realități judiciare ale Principatului, ce au fost menținute până în anul 1763. Structura ierarhizată a forurilor judiciare transilvane este prezentată pornind de la modul în care acestea funcționau în cadrul comitatelor. Reformele din domeniul justiției, ce au fost inițiate de către noua autoritate dominantă, au condus la apariția unor noi structuri judiciare – *Tablele continue*, acestea desfășurându-și activitatea până în anul 1787.

În cadrul acestui capitol, am realizat și o scurtă trecere în revistă a evoluțiilor dreptului transilvan, astfel cum se regăsesc acestea în istoriografia aferentă secolului XVIII, pe care ne-am fundamentat analiza. Cercetarea a pornit de la conținutul *Diplomei leopoldine* din 4 decembrie 1691, prin care au fost menținute în vigoare vechile legi ale Principatului Transilvaniei și după momentul instaurăției dominației habsburgice în acest teritoriu. Am încercat astfel să realizăm o sumară abordare a cadrului legal, analizând, într-o manieră generală, normele legale cuprinse în *Tripartitul lui Werböczy*, *Approbatæ Constitutiones* și *Compilatae Constitutiones*.

Capitolul II, intitulat „*Proceduri judiciare desfășurate în Transilvania secolului XVIII*” abordează câteva proceduri judiciare desfășurate în Transilvania secolului XVIII, sub forma unor studii de caz. În cadrul analizei, acestea au fost grupate în trei categorii, respectiv:

a) proceduri judiciare, cu caracter extraordinar, ce au fost realizate de către autoritățile judiciare sub pretextul aplicării decretului gubernial 909 din 6 noiembrie 1784;

b) proceduri judiciare, cu caracter extraordinar, ce s-au desfășurat în baza decretului de aplicare a procedurii statariale, din 15 noiembrie 1784, emis de Împăratului Iosif al II-lea, ce s-a aplicat în Transilvania, în perioada 21 noiembrie - 30 noiembrie 1784;

c) proceduri judiciare desfășurate în baza ordinului Împăratului Iosif al II-lea, din 29 noiembrie 1784, care stabilea utilizarea procedurii judiciare de drept comun împotriva celor care au savârșit infracțiuni, revizuirea sentințelor urmând să fie realizată de către autoritatea supremă imperială.

d) proceduri extraordinare cu caracter judiciar, ce s-au desfășurat, de către comisia aulică, împotriva conducătorilor răsculaților: Horea, Cloșca și Crișan.

În cadrul primei categorii, am inclus procedurile desfășurate împotriva răsculaților care atacaseră cetatea Devei la data de 7 noiembrie 1784. O parte dintre cei capturați au fost executați ca urmare a punerii în practică a unei proceduri judiciare sumare, care avea însă o altă sferă de aplicare. Printre cei executați sub pretextul că sunt partizani ai emisarului Salis, i-am regăsit pe *Nicula Sârbu*, *Petru Petrescu*, *Lapedatu Veran*, *Onu Solnoc*, *Avram Ferghiuș*, *Ioja Heghedüs* din Mintia, *Nicula Petru*, *Constantin Josan* din Herepea, *Ion Părău* din Fărnădia, *Filimon Grozavu* din Vulcești și *Antoniu Schreiber* din Vețel.

Alți răsculați au fost executați în mod direct de către autoritățile judiciare ale comitatului Hunedoara, fără a mai fi judecați nici măcar prin aplicarea procedurii sumare.

În cadrul celei de-a doua categorii, am prezentat câteva studii de caz surprinzând modul abuziv în care a fost interpretată dispoziția împăratului Iosif al II-lea de aplicare a procedurii sumare de judecată, în cazul *agitatorilor* și *recalcitraților* capturați pe măsura înaintării trupelor imperiale în teatrul de desfășurare a răscoalei. Studiile de caz au fost prezentate astfel cum acestea sunt menționate în bibliografia utilizată, fiind analizate câteva condamnări dispuse de către instanțele ce funcționau în comitatele Arad, Hunedoara și Cluj. Analiza prezintă o parte dintre condamnările la pedeapsa capitală dispuse de către Tabla comitatului Arad împotriva acuzaților dintre care îi amintim pe : *Ion Lupenci* din Pietriș, *Rusan Ardelean* din Pietriș, *Ursu Ribița* sau *Stăniș* din Cerbia, *Alexa Tănase* din Pietriș, *Avram Arănieș*, *Crișan Joja*, *Ion Man*, din Ilteu, *Popa Gheorge* din Corbești, *Crăciun Păcurar*, *Toma Bughișan*, *Mihai Marian* și *Șandru Toader*, din Vinești, *Iovan Iancu*, din Temeșești, *Gheorghe Brănișcan* din Săvârșin. Sentința de condamnare a Tablei comitatului Arad din 25 noiembrie 1784, este revizuită prin decretul regal din 10 ianuarie 1785, prin acest act de putere condamnăților fiindu-le comutate pedepsele capitale, în pedepse privative de libertate, cu prestarea de lucrări publice sau în pedepse corporale.

În cazul comitatelor Hunedoara și Cluj, sunt analizate, la un nivel general, sentințele de condamnare dispuse ca urmare a aplicării procedurii sumare, prin care au fost condamnați la moarte o parte dintre răsculații capturați. Din comitatul Cluj, am analizat condamnarea lui *Duma Petre* din Feleac. Acesta din urmă este executat la data de 30 noiembrie 1784, dată la care se publică dispoziția împăratului Iosif al II-lea de sistare a aplicării procedurii sumare împotriva răsculaților capturați de către autorități.

În cazul analizei privitoare la cea de-a treia categorie de proceduri judiciare, am prezentat, sub forma unor studii de caz, o serie de condamnări pronunțate de către instanțele din comitatele Alba, Hunedoara și Cluj, urmărind evoluția condamnărilor de la momentul dispunerii și până la momentul în care acestea au fost revizuite. Ca și studii de caz, cercetarea prezintă și acuzațiile reținute condamnăților, în baza cărora, inițial, aceștia au fost condamnați la pedepse capitale, dintre care îi amintim pe: *Lupu Lucaci* din Sulighet, comitatul Hunedoara; *Mihail Lupaș* din Căinel, comitatul Hunedoara; *Mihail Lupaș* din Nevoieș, comitatul Hunedoara; *Serafim Gonța* din Vinț; *Popa Constandin* alias *Turcin* din Crișcior; *Ion Secăreanu* din Vurpăr; *Ion Munteanu* din Vurpăr; *Drăgoi Rotea* din Cârna; *Ioan Jarâi*, cel tânăr, din Sângeorzul Trascăului; *Vasile Zgârciu* din Abrud-Sat; *Iacob Todea* din Vidra; *Iacob Zaf* din Râu Mare; *Ispas Golda* din Râu Mare; *Gligor Toma* din Vidra; *Vasile Todor*

din Baia de Arieș; *Petru Goia* din Vidra; *Ion Ispas* din Lupșa; *Ștefan Ispas* din Lupșa și *Ion Nicola* a Horii.

Dintre condamnările pronunțate de autoritățile judiciare ale comitatului Hunedoara, ne-am oprit analiza asupra celor dispuse împotriva lui *Ilie Ștef* sau *Fârțală*, persoană acuzată că, în anul 1785, a desfășurat acțiuni pentru coalizarea unui nucleu de acțiune, în vederea repornirii acțiunilor cu caracter revendicativ. În cazul comitatului Cluj, analiza a încercat să surprindă caracteristicile unor condamnări la moarte, dispuse în anul 1785 împotriva unor persoane care au fost acuzate că au participat la tulburările din Sângeorzul Trascăului. Analiza acestor proceduri a reliefat și rolul pe care l-au avut depozițiile martorilor audiați în stabilirea acuzațiilor care au stat la baza condamnărilor. Astfel, martorii au conturat stări de fapt, participații penale și acțiuni cu caracter infracțional, care ulterior au fundamentat acuzațiile. În măsura posibilităților și a limitelor existente în datele istorice analizate, am urmărit situația condamnaților de la momentul pronunțării primelor sentințe, prin care toți cei analizați au fost condamnați la pedepse capitale, până la sentința finală de condamnare. Revizuirea sentințelor de condamnare a constat în înlocuirea pedepselor capitale cu pedepse privative de libertate – cu prestarea de lucrări publice sau în pedepse corporale. Reperele analizei au fost preluate din lucrări care au evidențiat datele istorice și stările de fapt pe care le-am abordat în cadrul cercetării.

În cadrul procedurilor analizate, am evidențiat și rolul unora dintre participanți, demersul fiind axat pe conturarea atribuțiilor procuratorilor acuzaților, care au participat în diverse procedurile judiciare. Analiza rolului pe care procuratorii îl aveau în viața judiciară a Transilvaniei a pornit de la prezentarea cadrului legal cuprins în *Approbatæ Constitutiones* și a continuat cu prezentarea unor repere ale modului în care procuratorii exercitau funcția de apărare, în cadrul diverselor proceduri judiciare. Duelul judiciar dintre acuzare și apărare, excepțiile, cererile și apărările acuzaților au fost evidențiate și prin analizarea unei proceduri desfășurate în comitatul Cluj, avându-l ca subiect pe numitul *Kovács Benedek*, procedura desfășurându-se în perioada 27 aprilie - 30 iunie 1785. De asemenea, am insistat aici pe prezentarea modului în care se realiza citarea acuzatului la judecata comitatului, evidențiind caracterul complex al actului de citare. În cuprinsul dispoziției de citare, sunt identificate: descrierea, în detaliu, a acuzației aduse; indicarea locului unde se află acuzatul și a stării de captivitate a acestuia; data la care urma să înceapă desfășurarea procedurii judiciare, precum și consemnările personale ale oficialului care îndeplinea procedura.

Capitolul III, intitulat „*Alte modalități concrete de aplicare a dreptului public, în Transilvania secolului XVIII*” conține o prezentare a conceptului de „drept public” și a componentelor acestuia, fiind prezentate și o serie de evoluții politico-juridice care au influențat realitățile de fapt și de drept din Transilvania, în a doua jumătate a secolului XVIII. Ca și repere de analiză, sunt abordate procedurile extraordinare cu caracter judiciar în urma cărora au fost dispuse sentințele de condamnare ale conducătorilor răscoalei din 1784: Horea, Cloșca și Crișan. În acest sens, au fost prezentate și analizate sentințele de condamnare din datele de 14 februarie 1785 și 26 februarie 1785, în cadrul dezvoltării fiind evidențiate și particularitățile sentinței de condamnare a lui Crișan, acesta fiind decedat la data de 14 februarie 1785. De asemenea, analiza prezintă natura acuzațiilor aduse condamnaților, competența comisiei de anchetă condusă de către Anton Jankovich, structura sentințelor de condamnare și temeiurile de drept stabilite de către comisia imperială, în baza cărora s-au dispus condamnările. În cazul lui Horea și a lui Cloșca, analiza surprinde și modul în care s-a realizat execuția pedepsei capitale, fiind evidențiat și faptul că această condamnare la moarte fusese stabilită de către împăratul Iosif al II-lea încă din 10 ianuarie 1785.

Prezentarea modului în care au fost realizate execuțiile a urmărit să sublinieze caracterul spectaculos al acestora, caracteristic Evului Mediu. În secolul XVIII, înfăptuirea justiției penale continuă să se realizeze prin veritabile spectacole ritualice care aveau menirea să provoace populației reacții de groază, pentru a se preîntâmpina săvârșirea unor infracțiuni în viitor. Prin stabilirea unor modalități spectaculoase de executare a condamnaților la pedepsa capitală se urmărea realizarea represiunii penale asupra acestora și realizarea prevenției generale în rândul populației care asista la execuții sau afla ulterior despre acestea.

Capitolul IV, intitulat „*Proceduri administrative în Transilvania secolului XVIII*”, abordează, prin prezentarea unor studii de caz, o serie de proceduri cu caracter administrativ. Sunt analizate, în principal, două proceduri administrative desfășurate în anii 1755 și 1771, din dispozițiile guvernatorilor Transilvaniei Johann Haller și Maria Joseph von Auersperg. Prima dintre acestea vizează conflictul declanșat de noua dispoziție privind conscrierea fiscală a locuitorilor din satele românești situate în Valea Rodnei, iar cea de-a doua privește anchetarea abuzurilor realizate de către funcționari ai comitatului Hunedoara, în exercitarea funcțiilor pe care aceștia le dețineau.

Prezentarea procedurii cu caracter administrativ desfășurate în Valea Rodnei se realizează pornind de la dispozițiile care au stat la baza declanșării cercetărilor

administrative. În continuare, am expus structura acestor proceduri, prin evidențierea întrebărilor adresate de către persoanele delegate cu realizarea investigațiilor și a răspunsurilor persoanelor ce au fost audiate pe parcursul cercetărilor.

În ceea ce privește cea de-a doua procedură administrativă abordată, analiza urmărește să evidențieze temeiul declanșării, caracterul complex al instrucțiunilor ce trebuiau urmate pe parcursul desfășurării ei și măsurile cu caracter sancționator care au fost dispuse sau au fost propuse a fi dispuse împotriva unor funcționari de rang înalt ai comitatului Hunedoara, care săvârșiseră o serie de abuzuri grave în exercitarea funcțiilor.

Partea finală a acestui capitol prezintă diferențe și asemănări între procedurile administrative și cele cu caracter judiciar, astfel cum se prezentau acestea în Transilvania secolului XVIII. Printre asemănările celor două tipuri de proceduri am remarcat caracterul structurat al acestora, abordarea acelorași tipare de cercetare investigativă în cadrul ascultărilor de persoane și caracteristica oficială. Deosebirile dintre procedurile judiciare și cele administrative care se desfășurau în Transilvania secolului XVIII constau în diferitele structuri de putere care le instrumentau, natura distinctă a conflictului legal și scopurile care se urmăreau a fi atinse prin desfășurarea procedurilor.

Capitolul V, intitulat **„Ascultările de persoane, parte componentă a procedurilor judiciare și administrative”**, încearcă să evidențieze rolul ascultărilor în cadrul celor două categorii de proceduri analizate. În prima parte a acestui capitol, este prezentată sfera noțiunii de „*ascultări de persoane*” și câteva componente ale ascultărilor realizate în spațiul transilvan.

Cercetarea urmărește evidențierea elementelor care împart *ascultările de persoane* în două grupe distincte: ascultările persoanelor care erau acuzate de săvârșirea unor infracțiuni și ascultările de martori. Ca subiecte de analiză, au fost prezentate, printre altele, componentele interogatoriilor la care au fost supuși Horea, Cloșca și Crișan, la începutul anului 1785. În ceea ce privește audierile de martori, sunt analizate o serie de proceduri desfășurate în a doua jumătate a secolului XVIII de către autoritățile judiciare ale comitatului Cluj. În ceea ce privește procedurile administrative, analiza abordează caracteristicile anchetei desfășurate în anul 1755, din dispoziția guvernatorului Transilvaniei Johann Haller, pentru lămurirea situațiilor care au condus la dezvoltarea conflictului dintre satele românești din Valea Rodnei și orașul Bistrița.

Sunt prezentate trăsăturile caracteristice ale noului concept de anchetă investigativă - *benignum examen* - și modul în care acuzații sau martorii reacționau la investigația subtilă realizată de către autorități. Meticulozitatea și caracterul structurat al investigațiilor reprezintă caracteristici esențiale ale anchetelor judiciare și administrative, care s-au răsfrânt și asupra modalităților în care se realizau ascultările de persoane, în diversele proceduri desfășurate în Transilvania secolului XVIII. Procedeele moderne de investigare nu mai urmăresc obținerea mărturisirii acuzatului prin folosirea unor mijloace de constrângere fizică a acestuia, ci se grefează pe un veritabil joc psihologic între anchetatori și anchetat, pe parcursul căruia se utilizează diverse tactici, menite să înfrângă poziția de nerecunoaștere a acuzatului. Realizarea ascultărilor de martori într-un cadru prestabilit al investigației, confruntările și prezentarea unor mijloace materiale de probă, reprezentau o veritabilă evoluție în materia probațiunii, toate aceste proceduri investigative înscriindu-se în noile linii directoare care stau la baza înfăptuirii justiției, prin mijloace subtile.

În finalul analizei noastre, am prezentat concluziile acestei cercetări. Analiza procedurilor judiciare și administrative din Transilvania secolului XVIII ne-a oferit posibilitatea de a contura câteva repere importante ale cadrului istoric în care acestea s-au desfășurat, noile evoluții fiind generate de politica de integrare a spațiului transilvan în cadrul Imperiului Habsburgic. Procedurile politico-instituționale inițiate la sfârșitul secolului XVII de către autoritatea imperială s-au reflectat, în mod direct, asupra vechilor realități juridice și administrative ale Transilvaniei. Puterea imperială a realizat o serie de demersuri importante în scopul modificării realităților administrative și judiciare, din acest nou teritoriu în care își exercita autoritatea. O parte dintre noile evoluții ale Transilvaniei au fost surprinse prin prezentarea procedurilor judiciare și administrative analizate, conflictul dintre componenta privilegiată a societății transilvane și puterea imperială reprezentând o constantă a secolului XVIII.

Scopul demersului pe care l-am realizat nu a fost acela de a epuiza tema de analiză, ci de a prezenta anumite caracteristici ale procedurilor judiciare și administrative analizate, necesare istoricilor pentru evaluarea corectă a unor evenimente. Am încercat să realizăm raportarea unor date istorice la componenta juridică și judiciară a societății, iar nu numai la cea socială, în încercarea de a contribui la conturarea, într-un mod cât mai obiectiv, a stărilor de fapt pe care le-am prezentat. Considerăm că analiza noastră reprezintă numai un prim pas într-un proces de conturare obiectivă a realităților juridice, judiciare și administrative ale Transilvaniei secolului XVIII, fiind neîndoienic faptul că această temă de cercetare trebuie

aprofundată, întrucât reprezintă o importantă sursă de informații nu numai pentru istorici, dar și pentru juriștii preocupați să înțeleagă mai bine originea unor proceduri judiciare moderne.

BIBLIOGRAFIE

I. Izvoare

1. Beu, Octavian, *L'empereur Joseph II et la révolte de Horia*, Sibiu, 1944 - *Protocollum Separatum aller Hand-Billets vom Ersten Jenner bis letzten December 1784*, Tom VIII. 31.
2. Beu, Octavian, *L'empereur Joseph II et la révolte de Horia*, Sibiu, 1944 - *Protocollum Separatum aller Hand-Billets vom 1 Jenner bis letzten December 1785*, Tom IX. 36.
3. Bozac, Ileana; Pavel, Teodor, *Călătoria împăratului Iosif al II-lea în Transilvania la 1773, Die Reise Kaiser Josephs II. Durch Siebenbürgen im Jahre 1773*, vol. I, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2006.
4. Câmpeanu, Remus; Gyémant, Ladislau; Dörner, Anton; Lechințan, *Izvoarele Răscoalei lui Horea*, Seria A. *Diplomataria*, Volumul XI, *Comitatul Cluj*, Editura Academiei Române, București, 2012.
5. Edroiu, Nicolae; Bozac, Ileana; Gyemant, Ladislau; Volker, Wollmann; Neamțu, Alexandru; Feneșan, Costin, *Izvoarele Răscoalei lui Horea*, Seria B *Izvoare narative*, vol I. 1773- 1785, Editura Academiei, București, 1983.
6. Herlea, Alexandru; Șotropa, Valeriu; Pop, Romul; Nasta, Iuliu; Floca, Ioan-N: *Constituțiile Aprobate ale Transilvaniei (1653)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997.
7. Neamțu Alexandru; Feneșan Costin; Feneșan Cristina, *Izvoarele Răscoalei lui Horea*, Seria A, *Diplomataria*, vol. II octombrie-decembrie 1784, Editura Academiei, București, 1983.
8. Pascu, Ștefan; Hanga, Vladimir, *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului RPR*, vol II, (Feudalismul I), Editura Științifică, 1963.

II. Bibliografie generală

1. Academia Română, *Istoria românilor*, vol. V-VII, Editura Enciclopedică, Bucuresti, 2002.
2. Basarab, Matei, *Drept penal, Partea generală*, vol. I, Editura Lumina Lex, 1997.
3. Bérenger, Jean, *Istoria Austriei*, Editura Corint, București, 1999.
4. Bérenger, Jean, *Joseph II d'Autriche, serviteur de l'État*, Fayard, 2007.

5. Bérenger, Jean, *Istoria Imperiului Habsburgic 1273-1918*, Editura Teora, București, 1990.
6. Boboș, Gheorghe, *Teoria generală a dreptului*, Editura Dacia, 1996.
7. Cavanno, Adriano, *Storia Del Diritto Moderno in Europa*, Milano, Dott. A. Giuffre Editore, 1982.
8. Ceterchi, Ioan; Craiovan, Ion, *Introducere în teoria generală a dreptului*, Editura All, 1998.
9. Chaunu, Pierre, *Civilizația Europei clasice*, vol. I-II, Editura Meridiane, București, 1989.
10. Chaunu, Pierre, *Civilizația Europei în Secolul Luminilor*, vol. I-II, Editura Meridiane, București, 1986.
11. *Codul de procedură penală, Legea 135/2010*, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 486 din 15 iulie 2010, cu modificările și completările ulterioare.
12. *Codul de procedură civilă, Legea nr. 134/2010*, republicată în „Monitorul Oficial” nr. 545 din 3 august 2012, cu modificările și completările ulterioare.
13. *Codul de procedură penală, în vigoare până la data de 31 ianuarie 2014, adoptat prin Legea nr. 29/1968*, publicat în „Buletinul Oficial” nr. 145-146 din 12 noiembrie 1968, cu modificările și completările ulterioare.
14. *Codul penal, în vigoare din 1 februarie 2014, adoptat prin Legea 286/2009*, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 510 din 24 iulie 2009, cu modificările și completările ulterioare.
15. D’Eszlary, Charles, *Histoire des Institutions Publiques Hongroises*, vol. I, II, Librairie Marcel Rivière et C, Paris, 1955.
16. Dariescu, Cosmin, *Istoria statului și dreptului românesc din antichitate până la Marea Unire*, Editura C.H. Beck, București, 2008.
17. Deleanu, Ion, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, Editura Europa Nova, București, 1996.
18. Dobrinioiu, Vasile, Neagu, Norel, *Drept penal, Partea specială (Teorie și practică judiciară conform Noului Cod penal)*, Editura Universul Juridic, București, 2012.
19. DU CANGE, et al., *Glossarium mediæ et infimæ latinitatis*. Niort : L. Favre, 1883-1887 <http://ducange.enc.sorbonne.fr/>.
20. Fejtő, François, *Joseph II, un Habsbourg révolutionnaire*, Librairie académique Perrin, Paris, 1982.
21. Firoiu, Dumitru V., *Istoria statului și dreptului românesc*, Ediție revăzută și adăugită, vol.I, Editura Argonaut Cluj-Napoca, 1998.

22. Firoiu, Dumitru V., *Istoria statului și dreptului românesc*, Fundația „Chemarea” Iași, 1992.
23. Gidro, Romulus, Miheuțiu, Oana, *Drept roman*, Partea I, Editura Casa Cărții de Știință, 1996.
24. Guțu, Gheorghe, *Dicționar Latin-Român*, Ediție revăzută și completată, Editura Științifică, București, 1993.
25. Hanga, Vladimir; Cronț, Gheorghe; Floca, Ioan; Georgescu, Valentin, Al.; Herlea, Alexandru; Marcu, Liviu; Matei, Ioan; Mioc, Damaschin; Sachelarie, Ovidiu; Stoicescu, Nicolae; Strihan, Petre; Șotropa, Valeriu; Vulcănescu, Romulus, *Istoria dreptului românesc*, vol. I, Editura Academiei, București, 1980.
26. Hanga, Vladimir; Cronț, Gheorghe; Floca, Ioan; Georgescu, Valentin, Al.; Herlea, Alexandru; Marcu, Liviu; Matei, Ioan; Mioc, Damaschin; Sachelarie, Ovidiu; Stoicescu, Nicolae; Strihan, Petre; Șotropa, Valeriu; Vulcănescu, Romulus, *Istoria dreptului românesc*, vol. II, Editura Academiei, București, 1980.
27. Herlea, Alexandru, *Studii de istorie a dreptului*, Editura Dacia, 1983.
28. Iovănaș, Ilie, *Drept administrativ, Activitatea administrației publice, Controlul exercitat asupra administrației publice*, Editura Servo Sat, 1997.
29. Kann, Robert-A., *A History of the Habsburg Empire (1526-1918)*, Berkley, Los Angeles, California, 1974.
30. Loghin, Octavian, Toader, Tudorel, *Drept penal român, Partea specială*, Editura Șansa, București, 1999.
31. Mahan, J- Alexander, *Maria Theresa of Austria*, READ BOOKS, 2007.
32. McGill, William – J, *Maria Theresa*, Twayne Publishers, 1972.
33. Neagu, Ion, *Drept procesual penal, Partea Generală*, Editura Global Lex, 2006.
34. Neagu, Ion; Damaschin, Mircea, *Tratat de procedură penală, Partea Generală*, Editura Universul Juridic, București, 2014.
35. Onișor, Victor, *Istoria dreptului român*, Editia a II-a, Cluj, 1925.
36. Paradisi, Graziano, *Compendio di storia del diritto medievale e moderno*, Gruppo Editoriale Simone, 2015.
37. Petrescu, Rodica, Narcisa *Drept administrativ*, vol. I-II, Editura Cordial Lex, 1997.
38. Pitulescu, Ion, Abraham, Pavel; Derșidan, Emil; Ranete, Ion, *Dicționar de termeni juridici uzuali - Explicativ-Practic*, Editura Național, 1997.

39. Solsten, Eric, *Austria: A Country Study*. Washington: GPO for the Library of Congress, 1994.
40. Wandruszka, Adam, *Leopold II. Erzherzog von Österreich, Grossherzog von Toskana, König von Ungarn und Böhmen, römischer Kaiser*, 2 vol., Viena, München, 1965.
41. Zöllner, Erich, *Istoria Austriei*, vol. I, Editura Enciclopedică, București, 1997.
42. Zsolt, Trócsányi, *Habsburg-politika és Habsburgkormányzat Erdélyben 1690-1740*, Budapest, 1988.

III. Bibliografie specială

1. Alămoreanu, Sorin, *Elemente de criminalistică*, Editura Alma Mater, Cluj-Napoca, 2002.
2. Andea, Susana; Andea, Avram, *Structuri transilvane în epoca luminilor*, Cluj-Napoca, 1996.
3. Baldinacci, Sergio, *La Tortura a Massa Maritima dal XIII Secolo*, Centro Studi Storici "A. Gabrielli".
4. Balint, Nicolae, *Aspects regarding the organisation and the function of the Transylvanian Appeal Court of Târgu-Mureș*, www.upm.ro/facultati.../ea/.../recjurid081_212F.pdf.
5. Biasiolo, Eliana, *Testimoni a confronto. esperienze dai tribunali asburgici del lombardo-veneto*, în „Acta Histriae” 19/2011, <http://www.zrs.upr.si/revije/single/acta-histriae-19-2011-1-2?lang=eng>.
6. Boboș, Gheorghe, Vlădica, Rațiu, George; *Răspunderea, responsabilitatea și constrângerea în domeniul dreptului*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 1996.
7. Bodo Edith, *Dificultățile aplicării reglementării urbariale, Consemnarea mărturiilor iobăgești*, Analele Universității din Oradea, Istorie-Arheologie, TOM XVI, 2006.
8. Bodo, Edith, *Lumea rurală din Bihor după reglementarea urbarială tereziană (1771 - 1820)*, Teză de doctorat, Universitatea Oradea, Facultatea de Istorie, Geografie și Relații Internaționale, Departamentul de Istorie, 2009.
9. Buracchi, Tommaso, *Origini ed evoluzione del carcere moderno, Cap. 4: Il Settecento riformatore*, www.altodiritto.unifi.it/ricerche/asylum/buracchi/cap4.htm.
10. Cerutti, Simona, *Giustizia sommaria, Pratiche e ideali di giustizia in una società din Ancien Régime (Torino XVIII secolo)*, Milano, 2003.

11. Curtea de Apel Târgu-Mureș, Secțiunea Istoric
<http://portal.just.ro/43/SitePages/prezentare.aspx#Istoric>.
12. Densușianu, Nicolae, *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria 1784-1785*, ediție îngrijită, studiu introductiv și bibliografie realizată de Nicolae Edroiu, Editura Viitorul Românesc, București, 2001.
13. Dezza, Ettore, *Lezioni di storia del processo penale*, Pavia University Press, 2013 – VIII;
14. Di Renzo Villata, Maria, Gigliola, *Storie d'ordinaria e straordinaria delinquenta nella Lombardia settecentesca*, în „Acta Histriae”, 15/2007, www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC.../PDF.
15. Dörner, Anton - E., *Reformismul austriac și administrația din Transilvania în secolul al XVIII-lea*, Editura Napoca Star, 2009.
16. Dragomir, Silviu, *Le Banat Roumain, Esquisse Historique*, Centrul de studii și cercetări privitoare la Transilvania, Sibiu, 1944.
17. Edroiu, Nicolae, *Horea (1730-1785)*, Editura „Viitorul Românesc”, București, 2002.
18. Feneșan, Costin, *Acte românești de judecată din Regimentul I românesc de graniță, din Transilvania (1793-1796)* în „Anuarul Arhivelor Mureșene”, Serie Nouă, Nr. III (VII), 2014;
19. Fodor, Romulus, Gelu, *Sistemul legislativ al Transilvaniei în secolul al XVIII-lea*, teză de doctorat, coordonator științific prof.univ.dr. Nicolae Edroiu, 2014.
20. Fruma, Ioan, *Horia Procesul și Martiriul său*, Editura „Dacia Traiană” S.A, Sibiu, 1947.
21. Garofalo, Sara, *La sensibilità, la pena, l'educazione: osservazioni sui rapporti tra Cesare Beccaria, Pietro Verri e i materialisti francesi*, <http://www.torrossa.com/pages/ipplatform/item>.
22. James, Stuart - H.; Nordby, John - J., *FORENSIC SCIENCE, An Introduction to Scientific and Investigative Techniques*, CRC Press Taylor& Francis Group, 2009.
23. Kiss, A., *Forul dominal din Transilvania*, în „Revista Arhivelor”, 12, nr. 2, 1969.
24. Lari, Antonio; Peri, Alessandro; Castrovillari Giovanna, *Criminalita Nella Maremma Senese tra il XVI e il XVII Secolo*, 1998.
25. Magina, Lavinia, *Prerogativele juridice ale judeului sătesc în legislația secolului al XVII-lea în Transilvania*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom LI, 2012.

26. Manzoni, Alessandro, *Storia della Colonna Infame*, Società Editrice Internazionale Torino.
27. Maggio di Francesca, Faenza Cinzia, *La pena nell'età dell'Iluminismo*, www.trasgressione.net/pages/Gruppo/Punzione/Paesi/Illuminismo.html.
28. Marescotti, Daniele, *L'imperatrice Maria Teresa d'Austria e la tortura*, [www.peacelink.it it/storia/a/7200.html](http://www.peacelink.it/storia/a/7200.html).
29. Meteș, Ștefan, *Din Istoria dreptului românesc din Transilvania*, Academia Română, „Memoriile Secțiunii Istorice”, Seria III, Tomul XVII, Mem. 4, București, 1935.
30. Moga, Ioan, *Politica economică austriacă și comerțul Transilvaniei în veacul al XVIII-lea*, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Nationala, 1938.
31. Moga, Ioan, *Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a Țărilor Române la sfârșitul secolului XVII*, Universitatea Regele Ferdinand I Cluj, Biblioteca Institutului de Istorie Nationala III – Tipografia Cartea Romaneasca, 1933.
32. Moldovan, Liviu, *Tabla Regească din Transilvania*, în „Revista Arhivelor”, anul 52, vol. XXXVII, nr. 2, 1975.
33. O' Hara, Charles E., *Principii de bază ale cercetărilor penale*, Ediția IV, 1976, lucrare aflată în uzul Laboratorului Interjudețean de Expertize Criminalistice Cluj.
34. Pagano, Emanuele, *„Questa turba infame a comun danno unita” Deliquenti, marginali, magistrati nel Mantovano asburgico (1750-1800)*, <https://books.google.ro/books>.
35. Paraschiv, Elena, *Pedepsele aplicate în antichitate pentru faptele cu caracter penal*, în „Acta Universitatis George Bacovia”. Juridica –Volume 2 Issue 2/2013 – <http://juridica.ugb.ro/>.
36. Prodan, David (1902-1992), *Judele satului iobăgesc în Transilvania în secolele XVII și XVIII*, Scrieri Istorice, Editura Academiei, București, 2012.
37. Prodan, David, *Răscoala lui Horea în comitatele Cluj și Turda*, în *David Prodan (1902-1992)*, Scrieri Istorice, Ediție îngrijită de prof. dr. Nicolae Edroiu, Editura Academiei Române, București, 2012.
38. Prodan, David, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, Editura Academiei, București, 1967.
39. Prodan, David, *Judele satului iobăgesc în Transilvania în secolele XVII și XVIII*, în *David Prodan (1902-1992)*, Scrieri Istorice, Editura Academiei Române, București, 2012.

40. Prodan, David, *Răscoala lui Horea în comitatele Cluj și Turda*, Imprimeria Națională, București, 1938.
41. Prodan, David, *Răscoala lui Horea*, vol I, vol.II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979.
42. Prodan, David, *Răscoala lui Horea*, vol. I, vol.II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.
43. Răduțiu, Aurel, *Reorganizarea politico-administrativă a Transilvaniei la 1784. Constituirea comitatului Turda, în Răscoala lui Horea (1784), Studii și interpretări istorice*, ediție coordonată de Nicolae Edroiu și Pompiliu Teodor, Editura Dacia, 1984.
44. Riley, Scott, George, *Storia della tortura*, Milano, 1999, traduzione di Silvia Bigliuzzi;
45. Someșfălean, Livia, *Tabla Continuă*, în „Revista Arhivelor”, 1, nr. 1-2, Cluj-Napoca, 1995.
46. Syabadfalvi, József, *Natural Law Tradition in Hungary From Middle Ages to 19 Century*, în „L’Incocervo” Rivista elettronica italiana di metodologia giuridica teoria generale del diritto e dottrina dello stato, nr. 12, 2012.
47. Șotropa, Virgil, *Regimentul grăniceresc năsăudean*, în „Arhiva Someșană”, nr. 2, http://documente.bcucloj.ro/web/bibdigit/periodice/arhivasomesana/pdf/BCUCLUJ_FP_279098_1925_002_002.pdf.
48. Șotropa, Virgil, *Revolta districtului năsăudean 1755-1762*, în „Arhiva Someșană”, Nr. 22, iulie-septembrie 1937.
49. Turcuș, Șerban; Dincă, Adinel; Hasan, Mihai; Vizauer, Victor, *Antroponimia în Transilvania medievală (secolele XI-XIV). Evaluare statistică, evoluție, semnificații*, vol. I, Editura Mega, 2011.